

EÖRSI LÁSZLÓ

Szabó bácsi (1897–1957)

Szabó János, a Széna téri felkelők későbbi legendás parancsnoka az erdélyi Zaguszenyben született. Édesapja tanító volt, meghalt, amikor a gyermek hároméves volt, édesanyja elhagyta. „Ettől kezdve életem nem volt más, mint könny és bánat és szolgaság. [...] Idegen emberek között nevelkedtem és nőtem fel” – vallotta 1957-ben. Menhelyen nevelkedett, majd 15 éves koráig családokhoz adták ki. Két polgárit végzett Temesváron, és géplakatosi szakmát szerzett. 1915 januárjában vonult be tényleges katonai szolgálatra Temesvárra, és szinte az összes frontot megjárta, tizedessé léptették elő. Nagyezüst vitézségi érmet nyert egy eredményes felderítéséért, amikor elfogtak hét orosz katonát. 1919-ben három hónapig a Vörös Hadsereg szolgálatában állt, mint századfőbizalmi. A Tanácsköztársaság bukása után Szegeden belépett a francia légióba, de Bulgáriában többmagával megszökött. Két évig maradt ebben az országban villanyszerelőként, majd hazatért Romániába, ahol gépészként, később fuvarosként dolgozott. Megnősült, házasságából két fiúgyermek született. A felesége meghalt a 30-as években, gyermekeit anyósa nevelte. 1942-ben Budapestre költözött, az FM-ben tehérgépkocsi-vezetőként alkalmazták. 1943-ban orgazdaságért másfél évre ítélték (a büntetését le is töltötte), emiatt 1946-ban B-listára tették. 1945-ben ismét megnősült, feleségével egy kislányt adoptáltak. 1945–48 között az MKP tagja volt. A munkaügyi problémája megoldatlan maradt. „...Elmentem a Magyar Kommunista Párt szervezeti titkárához és megkértem, hogy mint párttagot, intézzék valahogy el, hogy visszarakjanak mint gépkocsi-vezetőt a FM-hez. A pártszervező titkárnak megmondtam, hogy ne engedjenek meghasonulni, mert ha ez nem sikerül, úgy kénytelen leszek más pártba menni.” 1947-ben egyidejűleg a Szabadság Párt tagja is lett, majd a Függetlenségi Párté is. „A Pfeiffer-pártban szívesen fogadtak, és megígérték, hogy ha a választásokon győz a párt, akkor visszavesznek a minisztériumba.” Mivel nem győzött, kilakoltatták on-

nan. A „kékcédulás” választáskor egyébként Pfeifferék őt bízták meg azzal, hogy győződjön meg: valóban család történt-e. Ennek tényszerűségéről értesítette a Barankovics- és a Balogh-pártot is. Egyik forrás szerint 1948-ban vissza akarta szerezni a kommunista párttagságát. Ekkor nyolc hónapig csak alkalmi munkát tudott szerezni. Elkéseredését fokozta a feleségével zajló konfliktusa is: az asszony kezdeményezésére lakásukba költöztek a testvérei és sógoronói. Mindezek miatt 1949 januárjában egy kollégájával Jugoszlávián keresztül Nyugatra akart szökni. A befagyott Dráván keltek át, de elfogták őket a jugoszláv határőrök. Fél évig a nagybecsukerei lágerbe internálták, majd visszaadták a magyar hatóságoknak. Három hónapra ítélték, Kalocsán raboskodott.

*

1950-től újra tehérgépkocsi-vezetőként dolgozott különböző vállalatoknál. A munkahelyi sakkcsapat tagja volt. Mivel feljelentették, hogy keresztet hord, a rendőrségen megvertek, majd elnézést kértek azzal, hogy csak tévedésből bántalmazták. Egy kollégája javaslatára megírta a történetet az Új Ember szerkesztőségének. Másnap meg is jelent, bár név nélkül, nehogy retorzió érje. 1953 márciusában az ÁVH kémkedés gyanújával őrizetbe vette. Azzal vádolták, hogy Jugoszláviában az UDB szolgálatába állt. A kilenc hónapig tartó fogságban kínozták, bántalmazták, de miután bizonyítékot nem találtak ellene, szabadlábra helyezték. 1955-ben elvált a feleségétől, de a továbbiakban is együtt laktak.

A forradalom első napjaiban az idejét a Mártírok útján töltötte. „A

hídig teljesen tele volt az utca, és úgy beszélgettek egymással az emberek, mintha legalábbis mindenki ismerné egymást. Mintha össze lettek volna beszélve, mert majdnem mindenki egy véleményen volt. Rákosi és Gerő rossz politikája, Nagy Imréről beszéltek, hogy őt akarja a nép, Gerő nem kell.”

Október 26-án megérkezett egy teherautó a Széna térre, fegyverekkel. Arra kérték a járőrelőket, hogy segítsenek lepakolni. „Ekkor felkaptam én is pár darabot és bevittem. A kezemben tartottam egy újat és nézegettem, ha már a kezemben van. Na, bátyám, ha már a kezében van, tartsa is meg, és maradjon köztünk azzal a nagy bajuszával, legalább megismerjük” – szolt valaki. „A Széna téren lévő fegyveres felkelőktől megtudtam, hogy a céljuk a független Magyarország létrehozása, a bérek emelése, a szovjet csapatok kivonása Magyarországról, a kommunisták eltávolítása a kormányból stb. A felkelők célkitűzésével egyetértettem, és ennek alapján határoztam el, hogy csatlakozom a felkeléshez. [...] Nem mondom, a bosszú is vezetett engem egy kicsit, mivel kilenc hónapig ártatlanul le voltam tartóztatva.”

Rövid időn belül nagy népszerűséget és tekintélyt szerzett, és 27-étől már ő irányította a csoportot, amely a corvinisták mögött a második legnagyobb volt Budapesten. Dudás József a Forradalmi Nemzeti Bizottmány ülésén az összes budai fegyveres csoport ellenőrzését rábízta volna, ám Szabó bácsi csak a Széna tériek vezetését vállalta. 28-án az őt felkereső Bem laktanya tisztjei nem tudták fegyverletételre rábeszélni, ezért éjszaka a szovjet egységek segítségével átmenetileg szétkergették a csoportját. 29-étől mint felkelőparancsnok többször tárgyalt a Parlamentben a politikai és a katonai vezetőkkel.

Csoportjának közvetlen ellenőrzési területe Pest felé a Margit hídig, Óbuda felé a Lukács fürdőig, a budai részen a Városmajori templomig, a Vár felé a Bécsi Kapuig terjedt ki. Egyes osztagai még vidéken is rendszeresen portyáztak.

A harcostársai – különösen a fiatalabbak – nagyon lelkesedtek érte közvetlen és bajtársias viselkedésért. Nem álltak tőle távol a színpadias gesztusok sem. Nem egy esetben géppisztolyát megcsókolva esküdözött. A fegyelem fenntartásának eredményességében megoszlanak a vélemények. „Szabó senkinek sem volt hajlandó engedelmeskedni. [...] Lehet, hogy Szabónak sem engedelmeskedtek az emberei” – közölte Seifert Tibor, a Nemzeti Bizottmány egyik vezetője. „Szabó több alkalommal beszédet tartott, hangsúlyozta, hogy mi nem vagyunk banditák, és aki közülünk lop vagy rabol, vagy olyan egyéni akciót kezd, ami a forradalom tisztaságát veszélyezteti, annak a lámpavason a helye” – vallotta Szilágyi Zoltán, a Széna tériek egyik katonai vezetője.

*

E két fontos résztvevő-tanú különbözőképpen látta a felkelőparancsnokot a forradalomban. „Szabó egész nap géppisztollyal a nyakában fukarózott, olyan volt, mint egy megtérbolydott ember” – így Seifert. „Önzetlen, tisztalelkű forradalmárt ismertem meg benne. Még a Széna téren egyszer 6-7000 Ft-ot tett az asztalra, hogy valakitől kapta, fordítsák élelemzésre, valamint a hozzátartozók támogatására. [...] Harcolt a restauráció minden jelentkező formája ellen. Nem volt szovjetellenes beállítású. Szimpatikus, őszinte embernek ismertem meg. [...] Tevékenysége és megnyilvánulásai kommunistát sejtettek, bár erről

nem volt tudomásom. [...] A pártvezetés tisztaságáért, a Rákosi–Gerő-vonal ellen harcolt. Bizalmas volt mindenképp. Egy ízben kijelentette, hogy az elesett szovjet katonák ugyanolyan hősök, mint mi, csupán a vezetés bűne, hogy egy más ellen kell harcolni. Szabó bácsi az egész egység előtt a forradalom tisztaságát szimbolizálta” – írta önvallomásaiban Szilágyi Zoltán.

November 4-én nem fogadta el a fegyverletételt, a végsőig tartó harc mellett foglalt állást, majd elénekelte felkelőivel a Himnuszt. Katonai tanácsadói igyekeztek meggyőzni őt az ellenállás hiábavalóságáról, de hiába. A Széna térenél próbálta feltartóztatni a szovjeteket, majd csoportjának maradványával kivonult a városból. Solymárnál a szovjetek gyűrűbe fogták a Széna térieket, és csak jelentős veszteség árán tudtak megmenekülni. Ezután Szabó János feloszlatta a csoportot.

*

Felesége, aki a Műszaki Egyetem bölcsődéjét vezette, az intézmény pincéjében bújtatta. Kérte, hogy menjen vidékre vagy külföldre, de Szabó bácsi hajthatatlan volt, bízott, hogy azok az ÁVH-sok, akiket elengedett a harcok idején, most megmentik a hóhér kezétől. Fekete Lajos, az egyetem portása azonban elárulta, és 1956. november 19-én le tartóztatták. Az SZKP Elnökségének küldöttsége Dudás József mellett őt jelölte ki az azonnal hadbírósgág elé állítandók közé. A Legfelsőbb Bírósgág Katonai Kollégiumának különváncsa Ledényi Ferenc hadbíró ezredes elnökletével 1957. január 14-én halálra ítélt, bár az eljárás alatt nyilvánvalóvá vált, hogy emberségesen bánt az ÁVH-s és pártfunkcionárius foglyaival. „Tiltakozom azon vád ellen, hogy én a nép ellen, a néphatalom ellen, vagy a szocializmus megdöntése vagy annak megsemmisítésére törekedtem volna” – írta a főügyésznek. A négy nap múlva összeülő kegyelmi tanács tagjai közül sem emelt szót senki mellette. Mivel fellebbezésre nem volt lehetőség, másnap, január 19-én végrehajtották az ítéletet.